

Szabó Balázs

APOLLO ÉS DIÁNA – SZABOLCSI BENCE DALKIADVÁNYÁRÓL*

ÖSSZEFOGLALÁS

A 20. század egyik legjelentősebb magyar zenetörténésze, a fél évszázada elhunyt Szabolcsi Bence magyar zenetörténeti kutatásait joggal tekintjük alapvető fontosságúnak: könyvei és rövidebb-hosszabb tanulmányai máig a bennük felvetett témák megkerülhetetlen szakirodalmának számítanak. A Kodály vezetésével professzionális zeneszerzői tanulmányokat folytató zenetudós az 1930-as évektől számos régi magyar dalt is feldolgozott és közreadott, amelyek a kor neves énekesei, elsősorban Basilides Mária előadásában a szélesebb nyilvánosság előtt is ismertté és népszerűvé váltak. A tanulmány e sajátos repertoárt mutatja be az 1966-ban a Zeneműkiadó gondozásában *Apollo és Diána* címmel megjelent gyűjteményes kötet kapcsán, egyaránt tárgyalva a feldolgozások előzményeit, kontextusát, recepcióját, valamint izgalmas utóéletét.

Kulcsszavak: Szabolcsi Bence, magyar zenetörténet, régi magyar dalok, hamisítvány

---

Az *Új Zenei Szemle* 1954. évfolyamának 5. számában „Néhány dal-hamisítványról” címmel érdekes írásra bukkanhattak az újság figyelmes olvasói:

Igaz örömmel látom fővárosi és vidéki műsorokon, a rádióműsorban és egyebütt, milyen komoly sikerrel éneklis mennyire népszerűvé tette kitűnő Kossuth-díjas művésznőnk, *Török Erzsébet* a régi magyar dalok és dallamok egész sorát. Van e dalok között, amit – hála *Török Erzsébet* művészetének és lelkes propagandájának – ma már szinte mindenütt jó ismerősként köszönt a budapesti és vidéki közönség; és van köztük néhány, mely a magyar múlt zenei emlékei iránt érdeklődők figyelmét már több éve magára vonta s melyekről, úgy érzem, épp ezért bizonyos „tudományos” számadással tartozom. Annál inkább, mert több e dalok közül: *Áll előttem egy virágszál, Áldott magánosság, Jaj, gyöngyvirágom, Apolló és Diána, Valaki azt hiszi, Oh nagy kerek kék ég*: ebben a formában nem valódiak, hanem kontaminációk vagy koholmányok. S minthogy értük magam vagyok felelős, idejekorán fel kell hívnom a figyelmet hamisítvány-voltukra, mielőtt tovább terjednének a gazdátlan-ná-válás útján, – annál inkább, mert nem szeretnék *Thaly Kálmán* és *Káldy Gyula* ismert hibájába esni, s mert a régi magyar dalirodalom épp eléggé gazdag, hogysé tartósan rászorulna az ilyen pávatollakra. E dalok egyrésze fővárosi és vidéki népszerű

---

* A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont *Évfordulók 2023 – a Zenetudományi Intézetben* című tudományos konferenciáján 2023. november 30-án tartott előadás bővített változata.

előadások céljára készült, stílus-bemutatónak, érdeklődés-keltőnek, kedv-csinálónak nagyközönségünk számára – másrésze tudományos előadásokon demonstrált valami ritmikai kérdést, amely célra a kontamináció is megfelelt. [...] Mindezt, mondom, évekkel ezelőtt alkalmi szükség s a népszerűsítő vagy demonstráló igény menthette: kettő e talmi dalok közül az „Új Idők Nótáskönyv”-be is bekerült 1933-ban. Egyébként az előadásokon mindig bejelentettem, ha ilyesféle dalokat vittünk közönség elé. Ma már kommentár nélkül terjednek: örülök ennek a sikernek, de kérdés, szükség van-e még ilyen segédeszközökre s főleg a tudományos lelkiismeret kötelező gondja nyugtalanít velük kapcsolatban. Most, hogy egyre több kerül nyilvánosságra a magyar zenei múlt *hiteles* emlékeiből, azt hiszem, lemondhatunk már a magyar zenetörténet ilyen mesterseges megfejléséről és jobban ragaszkodhatunk az igazihoz, pontoshoz, eredetihez. Leghelyesebb volna, ha a rádió is, énekeseink is lemondanának ez apokrifák további terjesztéséről: ezek nem igazi „rég Magyar dalok”, legfeljebb szellemükben és anyagukból készült utánpótlások, pótszerek, művétagok. Magamnak kedvesek lehetnek, de másokat annál kevésbé szeretnék velük megtéveszteni, mert a régi magyar dalok ügyének hű munkása és kiszolgálója kívánok lenni, nem felcícomázója és meghamisítója.¹

A megdöbbenő vallomás súlyát tovább növeli, hogy annak szerzője a Zeneakadémia professzora, az 1951-ben megindult zenetudományi tanszak vezetője, a Magyar Zeneművészek Szövetségének elnöke, a kor elismerten első számú magyar zenetudósa, vagyis Szabolcsi Bence volt.

Az eset a jelek szerint mindazonáltal nem vert fel nagy port. Pontosan egy évtizeddel később, 1964 tavaszán Szabolcsi visszatért a témához:

Több mint harminc esztendővel ezelőtt, 1932-ben az Új Idők című, azidőben elterjedt folyóirat programba vette magyar dalok kiadását oly célból, hogy azokat a kottát olvasó vidéki nagyközönség körében terjessze és népszerűsítse. Így jelent meg 1933-ban, Fodor Gyula szerkesztésében, előbb az „Új Idők Nótáskönyve” című kiadvány – műdalokkal, népdalokkal, történeti énekekkel és táncdarabokkal –, majd, a kötet látható sikere nyomán, 1933–38 között, magának a folyóiratnak hasábjain, egy sorozat népdal és régi magyar dallam, valamennyi könnyű zongoraletétben, nem hivatásos zenészek, hanem a műkedvelő nagyközönség szórakoztatására. A „Nótáskönyv” s a folyóiratban megjelent sorozat átiratainak nagy része e kötet szerzőjétől származott. Sikerének tetőpontját az a pillanat jelentette, amikor Basilides Mária, a kor nagy magyar énekművésze, méltónak ítélte ez apró átiratokat a maga műsoraiba való beiktatásra. Ez volt a dalok „tűzkeresztisége”; egy részük azonban azóta sem tűnt el teljesen a köztudatból, holott sem remekműnek, sem hiteles forrásközlésnek nem számíthatott, annál kevésbé, mert jónéhánya – bevallottuk már akkor is – e sorok írójának váratlan gyorsasággal országszerte elterjedt „hamisítványa” volt. (Így a „Jaj gyöngyvirágom”, az „Áll előttem egy virágszál”, a „Régi magyar diákköszöntő”, az „Apollo és Diána”.) Hamisítványok abban az értelemben, hogy hol töredékek önkényes kiegészítésén, hol a szöveg és dallam önkényes párosításán, hol dallamrészletek önkényes egyesítésén alapultak; de hát népszerűsíteni kívántak, képet adni egy eltűnt világról, s hogy a közízlés elfogadta őket, talán felmentésnek is számíthatott e szükségkívánta szabad megoldások számára. Ezt a tarka-barka dal- és táncmuzsikát veszi ma kézbe kötetünk olvasója. Lehetséges, hogy ezek az apróságok, melyek ma is, akár három évtizeddel ezelőtt, csak népszerűsíteni kívánnak, de sohasem helyettesíteni a nagy, az igényes, a komoly dalgyűjteményeket, ma is megtalálják a

1 Szabolcsi Bence: „Néhány dal-hamisítványról”, *Új Zenei Szemle* V/5. (1954. május), 30.

maguk hivatását és visszhangját. Ha így lenne, egy változatlanul esedékes, hatalmas kulturális feladat – dalhagyományunk megőrzése – szerény, de buzgó segéd munkásainak tekinthetnők őket.²

A korábbi nyilatkozathoz képest a hangütés érzékelhetően megváltozott – Szabolcsi mintha most azt mondaná: „a bűnt elkövettem, beismertem, megbántam, de Önök ezt nem hajlandók tudomásul venni – ezért most megismételem!” A második szöveg ugyanis a Zeneműkiadó gondozásában 1966-ban megjelent *Apollo és Diána – Régi magyar dalok és táncok énekhangra, zongorakísérettel könnyű letétben* című gyűjtemény előszava, amely kötet nem kevesebb mint 102 darabot tartalmaz, közöttük az inkriminált dalokkal.

Vajon mi készítette Szabolcsit e kompozíciók újbóli megjelentetésére? A régi magyar dalrepertoár kutatásának és feldolgozásának története segíthet a válaszadásban.

A zongorakísérettel ellátott magyar dalgűjtemények után kutatva a 19. század első harmadáig lehet követni a nyomokat. Tóth István (*Áriák és Dallok*, 1832), Füredy Mihály (*100 magyar népdal*, 1851), Bognár Ignác (*50 eredeti nép és magyar dal*, 1856), Mátray Gábor (*A magyar népdalok egyetemes gyűjteménye*, 1852–1858) és Bartalus István (*Magyar Orpheus*, 1869; *Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye*, 1873–1896) kiadványai tették meg az első lépéseket. A népdal fogalmának tudományos igényű tisztázása nélkül – az autentikus parasztzene felfedezése, a dallamok ének-zongora apparátusra szánt művészi feldolgozása, ezáltal a koncertpódiumra való bevezetése csak a 20. század elején indult meg. Bartók és Kodály közös kiadványát (*Magyar népdalok énekhangra és zongorára*, 1906) követően Bartók a *Nyolc magyar népdal énekhangra és zongorára* (1907–1917) és a *Húsz magyar népdal énekhangra és zongorára* (1929) sorozatait publikálta. A bécsi Universal Edition igazgatójával, Emil Hertzkával 1922-ben kötött megállapodás szerint 1924–1932 között született meg Kodály műhelyében a *Magyar népzene* tíz kötete, velük összefüggésben pedig a két nagy színpadi mű, a *Háry János* (1926) és a *Székelyfonó* (1932).³ Lajtha László *Huszonkét magyar népdal énekhangra és zongorára* ciklusával 1924-ben csatlakozott egykori tanáraihoz.

Mindazonáltal a 19. század vegyes anyagú gyűjteményeihez hasonló antológiák sem tűntek el: 1927-ben jelent meg Molnár Imre szerkesztésében a *Daloskert – Négy évszázad daltermése* című kötet, amely Kern Aurél feldolgozásában 50 dal közlésével adott körképet a magyar melosz történetéről.⁴ Öt évvel később követte az említett *Az Új Idők Nótáskönyve* (1933),⁵ amely hasonló vezérfonalat követve

2 Uő: „Előszó”. In: uő: *Apollo és Diána – Régi magyar dalok és táncok énekhangra, zongorakísérettel könnyű letétben*. Budapest: Zeneműkiadó, 1966, 3.

3 Kodály Zoltán és az Universal Edition levélváltása 1918–1929. Szerk. Bónis Ferenc. Budapest: Balassi Kiadó–Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archivum, 2017, 57–60.

4 *Daloskert*. Négy évszázad dalterméséből összeválogatta és magyarázó jegyzetekkel kísérte Molnár Imre; énekszóra zongorakísérettel feldolg. Kern Aurél. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1927. Második kiadása 1938-ban, a harmadik 1955-ben jelent meg (átdolg. Ádám Jenő, Budapest: Editio Musica, 1955)

5 *Az Új Idők Nótáskönyve*. Szerk. Fodor Gyula. Budapest: Singer és Wolfner Rt., 1933.

133 darabot tartalmazott, „A magyar nótakincs javából / Népdalok virágos kertje / Régi magyar melódiák / Régi magyar táncmuzsika” fejezetekbe sorakoztatva Szabolcsi, Major Ervin és Nádor Mihály kompozícióit.

Nem túlzás talán az 1920-as évek elejétől egyre erősödő divatról beszélni – a kiadványok színvonala ugyanakkor meglehetősen hullámvónak bizonyult: amíg a magyar zene nagymestereinek alkotásai addig nem látott magasságokba emelték a népdalfeldolgozás műfaját, addig a *Daloskert* Kodály erős kritikáját váltotta ki. Hátrahagyott feljegyzéseiben kemény mondatok olvashatók: „Kún László, Kern-Molnár, Bárczy: üzleti vállalkozások. Tudományos és művészi értékük semmi.”⁶ Valamint:

Gyomlálás a daloskertben. Daloskert: bűntárs a dicsérő kritika, Szabolcsi, Basilides, a művészek, Kern a rádióban: mindenki kötelességének tartotta. Molnár Imre tanítványai máig nem mernek fellépni anélkül. [...]

a) textusok rosszak

b) Kern kíséretei germanizálják a dallamot

c) a hozzáfűzött tudákos magyarázatok: alaptalanok, tudatlanok és émelygősek.

d) Kártékony hatásuk nyilvánvaló. Tűnjenek el. Hány példány? „A magyar muzsika könyve” itt is bűnös Szabolcsi.⁷

Kodály megjegyzései nemcsak a *Daloskertre*, de Szabolcsira nézve is terhelők. Ami a dicsérő kritikát illeti: feltehetően arra a *Zenei Szemlé*ben megjelent cikkre gondolt,⁸ amelyet – miután rendkívüli filológiai tájékozottságról tanúskodó, alapos bírálóknak vetette alá a kiadványt – Szabolcsi egyértelműen pozitívan zárt:

A gyűjtemény ízléses kiállításban, díszes köntösben kerül a nyilvánosság elé. Mert kiadóit komoly törekvés vezeti, mert nagy ideálok ügyét szolgálja: megérdemli, hogy támogatásra találjon a közönség széles rétegeiben.⁹

Kodálynak erről nyilvánvalóan teljesen más volt a véleménye. Feltehetően annak sem örült, hogy a Molnár Imre szerkesztésében 1936-ban megjelent *A magyar muzsika könyve* egyik fejezeteként – elébe vágva *A magyar népzene* 1937-es publikálásának – tanítványa nagy tanulmányt közölt „Kelet és Nyugat a magyar népzeneben” címmel.¹⁰

Nem tudható, hogy szó esett-e Kodály és Szabolcsi között ezekről a kérdésekről – minden bizonnyal igen, hiszen a magyar zenetörténet kutatására a mester inspirálta a fiatal zenetudóst. A kiindulópontot egy Lipcsében 1923. január 26-a éjszakáján írott Szabolcsi-level jelöli ki:

6 Kodály Zoltán: *Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers*. Szerk. Vargyas Lajos. Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1993, 263. Kun László karmester, cimbalomművész és zeneszerző 500 népies műdal feldolgozásával jelentkezett; Bárczy István, Budapest egykori főpolgármestere *Magyar nótakincs. Magyar népdalok, népies műdalok és énekek* címmel 1933-ban jelentetett meg két kötetes dalgyűjteményt.

7 Kodály Zoltán: *Közélet, vallomások, zeneélet*. Szerk. Vargyas Lajos. Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1989, 329.

8 Szabolcsi Bence: „Daloskert”, *Zenei Szemle* XI/VI–VIII. (1927. április–május), 204–208.

9 Uott, 208.

10 Szabolcsi Bence: „Kelet és Nyugat a magyar népzeneben”. In: *A magyar muzsika könyve*. Szerk. Molnár Imre Dr. Budapest: Merkantil Nyomda (Havas Ödön), 1936, 179–188.

Távoli tervek voltak: korai középkor vagy Machaut. De sokkal jobban érdekelné magyar téma: és elég is volt az idegen problémákkal való vesződésből. Nálunk „csak” folklóre lehetséges. De hát nincs-e 15. és 17. századunk, nincsenek-e zenei problémák? Van valaki a világon Tanár úron kívül, akitől majd magyar zenetörténetet tanulhatnánk?¹¹

Kroó György utal rá: 1923 a *Psalmus Hungaricus* születésének esztendeje – a remekmű pedig üzenetté vált, amely Németországból hazahívva „magyar zenetörténésszé kente fel” Szabolcsit.¹² A Lipcséből friss zenetudományi doktorátussal a tarsolyában megérkező fiatalember életre szóló kutatási tervét az 1924 decemberében, a *Budapesti Szemlé*ben megjelent, lenyűgözően mély anyagismeretet és kivételes problémaérzékenységet mutató „A régi magyar zenetörténet problémái” című cikk vázolta fel, amelyben a források értékelésére, majd a rendezésére vonatkozó átfogó szerkesztési elv gondolatát is felvázolta.¹³

Ezért, mielőtt azt kutatnók: értékes-e az anyag, arra kell fektetnünk a súlyt: magyar-e a documentumok anyaga. Ezt a megkülönböztetést tulajdonképpen már hosszabb ideje meg kellett tennie minden kutatónak (magyar és magyarországi zene), de teljes határozottsággal tán Seprődi János sürgette először (*Irodalomtört. Közl.*, 1909, 416. l.). Ha ezt a tárgyi (lényegbeli) felosztást sikerült kielégítően megvalósítanunk, az egyes csoportokon belül végrehajthatjuk a speciális (népzene, egyházi népének, műzene), szorosán vett zenei (vocális, instrumentális, instrumentálisan kísért vocális zene) és chronológikus rendezést. Mindez csak kerete lehet a régi magyar zenetörténetet illető kutatás lényegének: a melódia-típusok és ritmus-formák egybevető és analitikus vizsgálatának. Hogy az egyes csoportokon belül mi a fejlődés alapja és menete, melyek a korhatárok és miben határolják el az egyes időszakokat egymástól, – mindezekre a kérdésekre a documentumok sorozata fogja megadni a választ, minden erőszakoskodó elméleti constructió, minden külső fejlődés-theória nélkül.¹⁴

Ez az elképzelés a már látott *Az Új Idők Nótáskönyve* és a majdani *Apollo és Diána* című kiadvány szerkezetét egyaránt előrevetíti: az utóbbi „Történelmi dallamok / Vallásos énekek / Virágénekek, diák és műdalok / Népdalok, házassítók, népbaladák / Katonadalok / Régi magyar táncmuzsika” címekekkel ellátott fejezetekben közölte anyagát.

Hasonló módon a magyar dalhagyomány egészének bemutatására törekedett Kodály *Iskolai énekgyűjteménye* is, amelynek Kerényi György közreműködésével szerkesztett két kötete 1943-ban és 1944-ben jelent meg.¹⁵ Ez a gyűjtemény több mint 600 darabot tartalmazott: magyar népdalok, a szomszéd és a nyelvrokon népek dalai, 19. századi magyar műdalok, történelmi dallamok mellett katolikus és protestáns egyházi énekek is helyet kaptak benne. S ugyanezt a koncepciót követte Szabolcsi *A magyar zenetörténet kézikönyvének* (1947) Példatárában, amely

11 Bónis Ferenc: „Szabolcsi Bence lipcsei levelei Kodályhoz”. In: *Kodály Zoltán és Szabolcsi Bence emlékezete*. Szerk. Bónis Ferenc. Kecskemét: Kodály Intézet, 1992, 244–304., ide: 296.

12 Kroó György: *Szabolcsi Bence*, I. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1994, 230.

13 Szabolcsi Bence: „A régi magyar zenetörténet problémái”, *Budapesti Szemle* 197/570. (1924. december), 285–302.

14 Uott, 297–298.

15 *Iskolai énekgyűjtemény*, I–II. Szerk. Kodály Zoltán. Budapest: Országos Közoktatási Tanács, 1943–1944.

a népvándorlás és honfoglalás korától a *Psalmus Hungaricus*ig időrendben közölt kottapéldákkal illusztrálta a szöveget.¹⁶

A nagy összefoglaló kötet példátlanul erős szakmai alapokon állt: Szabolcsi 1923 után lenyűgöző módszerességgel valósította meg a maga elé tűzött tudományos programot, amelynek eredményeként alapkutatásokat elvégző tanulmányok sora készült el műhelyében. Ezeket adott esetben bőséges kottapélda-gyűjteménnyel kiegészítve Bónis Ferenc szerkesztésében *A magyar zene évszázadai* I–II. kötetében adta ki 1959-ben és 1961-ben.¹⁷ A nagyobb formátumú munkák sorát gyarapítja *A magyar zene története rövid összefoglalásban* (1934),¹⁸ a *Népzene és történelem* (1954),¹⁹ végül a *Vers és dallam* (1972).²⁰ Az említettek mellett számos kisebb tanulmányban végzett el részproblémákat feltáró mélyfúrásokat.²¹

A magyar zene ügyéért elszántan harcba induló zenetörténész a szélesebb nyilvánosságnak is igyekezett bemutatni kutatásainak eredményeit. Ennek a felolvasás éppen úgy alkalma lehetett, mint a hangverseny – a tudományos előadást illusztrálva vagy éppen egy dalest programjába illesztve pedig igencsak jó szolgálatot tettek a régi magyar dallamok általa készített feldolgozásai. Ezeknek a száma az 1930-as évek elejére imponáló nagyságúra nőtt: Az *Új Idők Nótáskönyve* nem kevesebb mint 107 kompozíciót közöl tőle (vagyis a kötetben szereplő 133 darab túlnyomó többségét). Ahogyan az *Apollo és Diána* előszavából kiderült, 1933 és 1938 között az *Új Idők* mellékleteként még további feldolgozások jelentek meg. Az *Új Idők Nótáskönyve* és az *Apollo és Diána* 62 közös tételt tartalmaz, a későbbi kötet tehát 40 új művel bővült, feltehetően ezek készültek 1933 után. *A magyar zenetörténet kézikönyve* említett Példatára és az *Apollo és Diána* között is konkrét összefüggések fedezhetőek fel: az előbbiben a történeti források alapján híven közölt táncdallamok az utóbbiban pompás, a koncertpódiumra való zongoraletétekbe öltöztetve köszönnek vissza.

A dalok hangszeres kíséretére nézve Az *Új Idők Nótáskönyve* előszava hangsúlyozta, hogy a feldolgozások során a dallamok minél egyszerűbb, a zeneszerzői egyéniséget háttérbe szorító harmonizálása volt az elsődleges cél, ugyanakkor jelezte:

A zongorakíséret azonban így is magvas, ízes, tartalmas, nem olyan sablonos, semmitmondó, műkedvelői, mint a régebbi népdalgyűjtemények legtöbbszörében. Néhány dal feldolgozásában merészebb fordulatokat is találhat az olvasó. A művelt muzsikus örömét fogja lelteni bennük.²²

16 Szabolcsi Bence: *A magyar zenetörténet kézikönyve*. Budapest: Magyar Kórus, 1947.

17 Uő: *A magyar zene évszázadai*, I.: *A középkortól a XVII. századig*. Szerk. Bónis Ferenc. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1959; uő: *A magyar zene évszázadai*, II.: *XVIII–XIX. század*. Szerk. Bónis Ferenc. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1961.

18 Uő: *A magyar zene története rövid összefoglalásban*. Budapest: Somló Béla Könyvkiadó, 1934.

19 Uő: *Népzene és történelem. Tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1954.

20 Uő: *Vers és dallam. Tizenöt tanulmány a magyar irodalom köréből*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959.

21 Szabolcsi ezen pályaszakasznak átfogó leírását és értékelését ld. Kroó György monográfiájának „A mi kelet-ázsiai nyarunk” című fejezetében, in: Kroó: *Szabolcsi Bence*, I., 222–284.

22 Az *Új Idők Nótáskönyve*, [2].

Szabolcsi a *Daloskertről* szóló recenziójában további figyelemre méltó gondolatokat fogalmazott meg erről a problémáról, mintegy a maga munkájának szempontjait is kijelölve:

Valóban, a feldolgozó itt nem tehet többet, minthogy minden erejével a dallamot szolgálja. De épp azért, mert ezek a dallamok nem pillanatnyi, játékos ötletek, hanem roppant távlatokból és mélységekből szólnak hozzánk, szolgálatuk távolról sem egyszerű dolog. [...] Gondoljunk a régi német koráldallamokra: nemzedékek, évszázadokig dolgoztak méltó keretbe foglalásukon. És a régi magyar dallamok nem maradnak el a régi német korálok mögött. A feldolgozó tehát rendkívüli feladatot vállal; óriásnak kell lennie, hogy megbirkózhassék vele. Mert ha nem elég erős a méltó kommentálásra, tehet-e mást, minthogy alázattal háttérbe vonul, lemondván róla, hogy nagy *teremtő* kultúra mellé méltóan nagy *megértő* kultúrát állítson, elmúlt századok s a nép génusza mellé az interpretáló nagy művész génuszát. Ha viszont szerény és alázatos akar lenni, ki biztosít róla, hogy színtelenségével nem szürkíti-e el azt a nagy kincset is, melyhez hozzányúl? Kétségkívül tiszteletreméltó, ha kimondjuk, hogy: „az én szavam itt igénytelen lesz”; de nem mondtunk-e le ezzel minden kommentálás jogáról? Hiszen ez az anyag *nem* igénytelen, ellenkezőleg, rendkívüli igényei vannak. Lehet-e jogunk a magunk szavának igénytelenségébe belevonni azt, ami nálunk sokkal több és hatalmasabb?²³

A gyakorlati megvalósítást illusztrálja most az „Ej haj, gyöngvirág” Kern- illetve Szabolcsi-féle verziójának egymás mellé állítása. A *Daloskert* és az *Apollo és Diána* anyagában egyébiránt öt közös melódia található; a Pálóczi Horváth Ádám *Ötöd-félszáz énekek* című gyűjteményéből (1813) való ismert virágének Szabolcsi-féle feldolgozását már *Az Új Idők Nótáskönyve* is tartalmazta. A két kompozíció nem is állhatna távolabb egymástól: Kern „Lassan, gyöngéden” előadói utasítással, parlando stílusban dolgozza fel a dallamot, szemben Szabolcsi „Tánclépésben” jelzetű, kemény vágású verziójával. Megjegyzendő, hogy a dallam közlésében Kern közelebb jár Pálóczi eredetiéhez; Szabolcsi több ponton is változtat rajta, s lemond az utolsó dallamsornak az eredetiben világosan látható megismétléséről.²⁴ Kern harmonizálása (Kodály kritikáját igazolva) egyértelműen a klasszikus összhangzattan elveit követi, a dallamsorok lezárásainak iskolás kadenciáival „germanizálja a dallamot”²⁵ (1. kotta a 166. oldalon).

Szabolcsi ezzel szemben azonnal izgalmas szituációt teremt a két kéz unisono dallamvezetésével, a dallam második felében az orgonapontos szerkesztés Kern-nél jóval invenciózusabb alkalmazásával, valamint a dallamsorok innovatív lezárásaival (külön figyelmet érdemelnek az 5. ütem bizonyára a „művelt muzsikusi öröme” szolgáló fanyar disszonanciái – 2. kotta a 167. oldalon).

23 Uott, 204.

24 *Ötöd-félszáz énekek. Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye*. Szerk. Bartha Dénes és Kiss József. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1953, 434.

25 Recenziójában Szabolcsi maga is utalt erre a szempontra, vö. Szabolcsi: *Daloskert*, 204. Kern eredeti változatát mindazonáltal érdemes összevetni az Ádám Jenő által revidált formával a *Daloskert* harmadik, 1955-ös kiadásából, 26–27. Ádám a dallam ritmusát feszesebbre húzta, a klasszikus zárlatokat modális fordulatokkal cserélte le, a dallamhangok esetenkénti megváltoztatásával.

EJ, HAJ, GYÖNGYVIRÁG.
 VIRÁGÉNEK, XVIII. SZÁZAD.
 –Horváth Ádám gyűjteményéből–

19. Feldolgozta: KERN AURÉL.

Lassan, gyöngéden.

ÉNEK. *Ej, haj, gyöngyvirág, teljes szek-fű-szar-kaláb, bimbós majo-rá-na!*

ZONGORA.

p dolce *rit.*
 Ha kerted-be mehetnek, pi-rós rózsat szathetnék, szívem meg-u-jul-na, szívem meg-u-jul-na.

p dolce

Tempo I. *p dolce*
 Ej, haj, gyöngyvirág, teljes szek-fű-szar-kaláb, le-ven-du-la vi-rág! Ha kerted-be me-het-nék,

f

rit. *rit.*
 ha ott kertes-z le-bet-nék: minjárt meggyö-gyul-nék, minjárt meggyö-gyul-nék.

pp

20.

1. kotta. „Ej, haj, gyöngyvirág” – Kern Aurél feldolgozása (Daloskert, 1927)

Tánclépés

Ej haj, gyöngyvirág, Tel-jes szekű, szar-ka-láb,

Bim-bós ma-jo-rán-na! Ha ker-té-szed le-het-nék,

Kert-be' ró-zsát szedhet-nék, Mindjárt meggyó-gyul-nék.

2. kotta. „Ej, haj gyöngyvirág” – Szabolcsi Bence feldolgozása
(Apollo és Diána, 1966)

Dalainak első nyilvános előadásait Szabolcsi az 1930-as évek elejére datálta: a korabeli hangversenyélet krónikájában kutakodva az első fellelt adat a *Pester Lloyd* 1932. január 26-i számából való, amely a kor neves opera- és koncerténekesének, Matuska Miklósnak varsói koncertjeiről ad hírt.²⁶ Január 14-én a varsói rádióban Schubert és Kodály dalai mellett csendültek fel előadásában „rég magyar dalok Szabolcsi Bence átíratában”. A művész ugyanezen év április 10-én Budapesten, a Zeneakadémián rendezett dalestjének programjára is felvette Szabolcsi darabjait.²⁷ Matuska

26 *Pester Lloyd*, 79/20. (1932. január 26.), 7. Matuska Miklós testvére, Matuska Péter varsói nagykövet volt, feltehetően rajta keresztül érkezett a meghívás a lengyel fővárosba. Mint a cikkből kiderül, a varsói zeneakadémián megrendezett második koncert programjában – amelyen a diplomáciai testületek képviselői nagy számban jelentek meg – nem szerepeltek Szabolcsi átdolgozásai, az új magyar zenét Dohnányi és Kodály művei képviselték.

27 A kritikákat ld. *Újság* VIII/79. (1932. április 12.), 9.; *Magyarország* XIII/79. (1932. április 12.), 12.

a következő években is Szabolcsi partnere maradt: fellépéseik során esetenként a kiválóan zongorázó zenetudós látta el a kíséző feladatát.²⁸

A dalok Szabolcsi által legtöbbször becsült előadója azonban – ahogyan arra az *Apollo és Diána* előszavában is utal – Basilides Mária volt. A nagy művész szintén az 1930-as évek elején kerülhetett kapcsolatba a zenetudóssal: 1933. október 18-án a Zeneakadémia nagytermében rendezett dalestje programjába illesztve, Herz Ottó közreműködésével válogatást adott Szabolcsi darabjaiból. A hangversenyről több budapesti újság közölt a feldolgozások átütő sikeréről tanúskodó recenziókat:

Basilides Mária dalestje. Basilides Mária idei első dalestjén egy-egy sorozat Händel-ária és Schumann-dal között két terjedelmesebb dalciklust mutatott be. Az egyik *Musszorgszkijnak*, a modern muzsika nagy úttörő költőjének Golenitschew-Kutusow verseire írt műve, a másik *régi magyar népdalcsoport Szabolcsi Bence átíratában*. [...] Szabolcsi Bence „házi” használatra készített zongoraátíratokat gondosan kikeresett, valóban változatosan válogatott *régi magyar népdalokból*. Szabolcsi személyében a zenetudós, az esztéta és a komponista szerencsésen találkozott és így oldhatta meg ebben a stílusos, finom, egyszerű, objektív hangszerelésben olyan biztos ízléssel, annyira harmonikusan a népzene feldolgozásának és felhasználásának problémáit, melyeket különböző oldalakon ma is annyi szenvedéllyel vitatnak. Hogy pedig a szerény, otthoni keretből a nagy nyilvánosság elé is léphetnek ezek a dalok és a koncertterem akusztikájában is pompásan érvényesülnek, azt az a tomboló siker is bizonyítja, amellyel a bemutató a kétségtelen népszerűség útján elindította őket.²⁹

Basilides Mária hangversenye. Nagyszámú, fényes közönség jelenlétében szerdán este tartotta első hangversenyét *Basilides Mária*, a magyar előadóművészet egyik legkiemelkedőbb egyénisége. Előkelő, gazdag műsora négy válogatott csoportra oszlott. [...] máris új világba hívogatnak régi magyar népdalok *Szabolcsi Bence* átíratában. Remek tizenegy példány. A magyar mezők minden illata, színe, virága rajtuk. Feldolgozójuk önmegtadóan objektív, szinte a személytelenségig megbúvik a melódiák mögé, nem rakván mást rájuk, mint egy pár kíséző hangot köntösül, csak hogy éppen ruha nélkül ne maradjanak.³⁰

Az 1940-es évek elejéig Matuska és Basilides mellett újabb nevek jelentek meg a Szabolcsi-dalok előadóinak sorában; többek között Szeghő Júlia, Török Erzsébet, Hont Erzsike vette őket műsorára. Egyre növekvő népszerűségüket mutatja, hogy nemcsak a koncertpódiumon, de a rádióadásokban is rendszeresen felcsendültek. A repertoár továbbélését egészen az 1980-as évek közepéig nyomon lehet követni: a magyar dalirodalom olyan neves interpretátorait találjuk megszólaltatói között, mint Csajbók Terézia és – mindenekelőtt – Béres Ferenc.

28 Így például az 1933. április 10-i rádióadás alkalmával; a beharangozót ld. *Magyar Hírlap* XLIII/79. (1932. április 7.), 13.; hasonló közös fellépésük volt 1935. november 20-án Kecskeméten Gergely Illus énekművész közreműködésével, a beharangozót ld. *Kecskeméti Közlöny* XVII/264. (1935. november 19.), 3.

29 *Magyar Hírlap* XLIII/239. (1933. október 20.), 8.

30 (m. i.): „Basilides Mária hangversenye”, *Magyarság* XIV/238. (1933. október 19.), 11.

Visszakanyarodva a tanulmány kiindulópontjához: a folytatásban három, Szabolcsi bevallása szerint egyértelműen a hamisítványok közé tartozó dal esete demonstrálja a compiláció különböző szintjeit. Az első az *Új Zenei Szemle*-cikkből említett „Oh nagy kerek kék ég”, amely „a Balassi-féle szövegnek egy 17. századi táncdallamra való ráhúzásából” keletkezett.³¹ A kompozíciós eljárást ezúttal minden részletében rekonstruálni lehet. Az *Énekszó* folyóiratban 1937. március 5-én publikált *A kuruc világ dalairól* című kétrészes tanulmány első fejezetében írja Szabolcsi:

Nem hiába oly gyakori régi verseskönyveinkben a Balassi-formájú költemény; énekben is népszerű lehetett, sőt épp azért volt népszerű, mert szerették énekelni. Bizonyítja ezt az alábbi, Balassi-formájú dallam. Szövegének csak kezdőszavai maradtak ránk („Tegnap gróf halála mint megszoríta”); helyette Balassi Bálintnak egyik legszebb versét iktatjuk alá. Vers és dallam úgy találkoznak, mint a régóta egymáshoz kívánckozó, mestersegesen elszakított testvérek.³²

15.
(Tegnap gróf halála mint megszoríta)
V. 8 b—9 a

1) — 2) — 3)

4) — 5) — 6) — 7)

8) — 9) — 10) — 11)

1 Eredetileg $\text{♩} \text{♩} \text{♩}$ azaz $\text{♩} \text{♩}$
 2 Ritmikus jelzés nélkül.
 3, 6, 8 Eredetileg egészhang.
 4, 10 Ered. ritmusjelzés szerint $\text{♩} \text{♩}$
 5 Ered. ritmusjelzés szerint félhang.
 7, 9, 11 Ered. ritmusjelzés $\text{♩} \text{♩}$

3. kotta. „Tegnap gróf halála” (Szabolcsi: *A XVII. század magyar világi dallamai*, 1950)

31 Szabolcsi: *Néhány dal-hamisítványról*, 30.

32 Uő: „A kurucvilág dalairól (I. közlemény)”, *Énekszó* IV/5. (1937. március 5.), 1–6., ide: 3.

A dallamot – amely a Vietórisz- és a Kájoni-kódexben egyaránt felbukkan – a *Magyar zenetörténet kézikönyve* és *A XVII. század magyar világi dallamai* is közölte, utóbbiban a forráshelyzet részletes ismertetésével.³³ A szöveg és a dallam párosítása az első és az utolsó dallamsor minimális ritmikai átrendezésével járt, a melódián Szabolcsi ezen túlmenően nem változtatott. Ezt a későbbiekben nagyon népszerűvé vált dalt sem *Az Új Idők Nótáskönyve*, sem az *Apollo és Diána* nem tartalmazza.³⁴

4. kotta. „Oh nagy kerek kék ég” (Szabolcsi: „A kurucvilág dalairól”, 1937)

A második példa a már *Az Új Idők Nótáskönyvében* is helyet kapott, tehát minden bizonnyal a legkorábbi feldolgozások közé tartozó „Áll előttem egy virágszál”, amelynek születéséről Szabolcsi a következőket írta: „Így keletkezett az 'Áll előttem' egy 18. századi dallam, s egy 17. századi szöveg összevarrásából, az eredeti dallamvég megváltoztatásával, főleg Basilides Mária használatára.”³⁵

A szöveg egy ismert virágének. A rendelkezésre álló adatok alapján pontosan nem kideríthető, hogy a zenetudós honnan ismerte: lehetséges forrás *A régi magyar költészet remekei – A legrégebbi időktől Kisfaludy Károlyig* című, 1903-ban kiadott gyönyörű kiállítású antológia, amelynek 160. oldalán olvasható, több hasonló vers társaságában.³⁶

Sokkal izgalmasabb kérdés a dallam eredete, illetve az összevarrás művelete. Szabolcsi az *Új Zenei Szemle*-cikkben hivatkozott Thaly Kálmán és Káldy Gyula a kuruc költészetet és dalirodalmat hamisító tevékenységére – a melódia hasonló kontextusban, az idézett „A kuruc világ dalairól” című *Énekszó*-tanulmány második részében bukkan fel, „Hagyj békét viaskodó, oh” szöveggel³⁷ (5. kotta). A szöveg és a dallam egyaránt ismerős: a *Háry János* 21. száma, Ebelasztin lovag dala – alighanem arra a kérdésre választ is adva, honnan ismerte Szabolcsi a melódiát.

33 Uő: *A magyar zenetörténet kézikönyve*. Budapest: Magyar Kórus, 1947, 33.; uő: *A XVII. század magyar világi dallamai*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1950, 32–33.

34 Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy az *Öt évszázad magyar dalai* című lemez (Qualiton LPX 1292, 1966) nyitószámaként Béres Ferenc előadásában, Gát József közreműködésével felcsendülő dalt a lemezborító „Ismeretlen szerző – Balassi Bálint” megjegyzéssel látta el, vagyis semmilyen szinten sem kapcsolta Szabolcsihoz.

35 Szabolcsi: *Néhány dal-hamisítványról*, 30.

36 *A régi magyar költészet remekei a legrégebbi időktől Kisfaludy Károlyig*. Szerk. Endrei Zalán. Budapest: Beer E. és Társa, 1903.

37 Szabolcsi Bence: „A kurucvilág dalairól (Második, befejező közlemény)”, *Énekszó* IV/6. (1937. május 1.), 421–425., ide: 425.

5. kotta. „Hagyj békét viaskodó, oh” (Szabolcsi: „A kurucvilág dalairól”, 1937)

A tanulmányban az „Öregek nótái Mária Terézia idejében” alfejezetben szerepel, forrásmegjelölés nélkül; *A magyar zenetörténet kézikönyve* viszont már pontosan adatozza: „Kovács András daloskönyvéből (1767–77)”.³⁸ A dalt „A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje” című tanulmányban is megemlíti Szabolcsi, az „Arany ideim folyása” dallama kapcsán a következőket állapítva meg:

A melódia (szövegéről itt nem szólunk) nyilvánvalóan a régebbi népi dallamkincsből való; erre vall aránylag kis hangterjedelme (hexakkord), szerkezete, mely az egyes dalszakaszokat egy-egy szűk területi cikluson belül vonultatja fel s a dallam egységét mégsem apró szakaszok ismételtetésével vagy variálásával, hanem a melodikus anyag belső egységével s egyenletes kifejtésével éri el, általában a dallam egyszerű, tartózkodó duktusa, az új melódiák értelmében vett architektonikát nem ismerő, egymást organikusán *folytató* ízületeken nyugvó struktúrája. Csak az első sor mutat szekvencia-szerű felépítést, s az egész dallamon végigvonul a nyolcas sornak hangsúlyozott széttagolása négy-négy hangból álló, szinte zárt zenei ízületekre. Ezek az utóbb érintett, aprólékos részletezésre valló vonások mindenesetre közelebb hozzák a melódiát az újabb eredetű dalrétteghez s mintegy megmagyarázzák, miért mentette meg a feledéstől épp a melódiáriumok irodalma. A Kovács András-féle dalgyűjtemény „Hagyj békét viaskodó oh” szövegű dallamában azonban ugyanezeket a szimptómákat ismerjük fel: régies színezetű melódia, melynek szerkezetébe mégis döntő súllyal szól bele a szekvenciális dallam-szövés elve.³⁹

A Szabolcsi által közölt dallamalak mindazonáltal elűt a Kodály által feldolgozottól: ott a záró dallamsor utolsó négy hangja a záróhangot repetálja. Szabolcsi azonban a mélybe hajló melódiát retorikus gesztussal felfelé kanyarította, az alaphang az első dallamsor óta nem érintett felső oktávját egy emfatikus koronával ellátva (az „én életem” kifejezést hangsúlyozva), ezáltal a hangterjedelmet nagy nóna ambitusig tágítva ki.

A dallamokat érintő mindennemű változtatás elvi alapjairól Szabolcsi messzire vezető gondolatokat fogalmazott meg a *Daloskertről* szóló recenzióban:

Más kérdés, magához a dallamhoz mennyire nyúlhat hozzá a feldolgozó. Elvi álláspontunk itt természetesen csak az lehet: soha semmit nem szabad megváltoztatnia. De az a tudományos közlés álláspontja; itt pedig népszerűsítésről van szó. A praktikus élet, az előadás szempontjai megkívánják, hogy itt-ott mégis változás essék; hogy olyan momentumok, melyek a mai átlagos ritmus-érzést, prozódiaát, az énekszerűség mai el-

38 Uő: *A magyar zenetörténet kézikönyve*, 71.

39 Uő: „A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje”. In: *A magyar zene évszázadai*, II., 5–119., ide: 76.

veit sértik, ne legyenek akadályai e melódiák életrekeztésének (átlagos ritmus-érzést stb. említünk, hiszen a modern magyar zene sok mindenhez visszavezethette már hallgató-ságát, ami az elmúlt korszakban feledésbe merült; idevág például az egyházi hangnemek kérdése is). Általános elvként azonban talán itt is kimondhatjuk: kiadó és feldolgozó sohase változtassanak olyan sajátságon, mely, ha elavultnak is tűnik, a dallamhoz szervesen hozzátartozik, a dallamot természetes fénybe állítja, – semmi olyanon, ami a mai gyakorlat elveinél, ha archaisztikusabb is, de zeneileg igazabb, vagyis a dallamról többet mond, – amire a praxis analóg átalakulása útmutatást nem ad, – amit a kiadó nem tud jobbal helyettesíteni.⁴⁰

Szabadon

Áll e - lőt-tem egy vi - rág - szál,

Ör - vendetes li - li - om - szál,   Pillan - gó a - ki - re rá - szál,

Én é - le - tem: egy virág - szál.

6. kotta. „Áll előttem egy virágszál” – Szabolcsi Bence feldolgozása (Apollo és Diána, 1966)

Mármost a dallam eredeti eol zárlatát Szabolcsi egy érzelmes, a Rákóczi-dallam-család tagjaira jellemző fríg zárlattal cserélte ki, amelyet a zongora-utójáték is visszahangoz. Nyilván a történeti kontextus inspirálta a szintén a kuruc dallamvilágból vett eredeti melódia illeten módosítását. A „főleg Basilides Mária használatára” kitétel rejtélyesen fogalmaz a tekintetben, hogy az átalakításban mekkora szerep jutott a nagy művésznőnek: esetleg ő volt annak kezdeményezője?

A feldolgozás egyszerű, ugyanakkor mives eszközökkel él, magán viseli az új magyar iskola jellegzetes stílusjegyeit és a képzett Kodály-tanítvány keze nyomát. A dallamot – támogatást adva az esetlegesen magát kísérő énekesnek – végig játssza a jobb kéz. A színes harmonizálás itt-ott jelzésszerűen archaizál (például a 3. ütem balkéz-szólamának kvintmixtúrájában). Az akkordok felrakása a tág fekvésnek köszönhetően levegős, jó hangzású. Artisztikus megoldás, ahogyan a zongora-előjáték nyitómotívuma felbukkan a 4. ütemben, majd belőle építkezik a kétütemes utójáték is. A kísérőszövetnek finom vibrálást kölcsönöz a szinkóparitmus a bal kéz szólamában, amely csak az említett 4. ütemben tűnik el az előjáték nyitómotívumából kibomló melodikus ellenszólam kedvéért, hogy annál nagyobb jelentőséggel térjen vissza az utolsó három ütemben. A szinkópák némileg meg is kérdőjelezik a 6/4-es ütemmutatót: a 3/2 pontosabb lenne.

Szabolcsi kompozíciójához hadd társuljon itt is egy ellenpélda: Weiner Leó *Magyar népi muzsika* (Op. 42) címet kapott 1952-es zongoraciklusában a *Középhez darabok* sorában, a 29. szám alatt közölte a dallam feldolgozását.⁴¹ Ez a verzió az eredeti dallamot veszi alapjául, annak eol zárlatát ugyancsak frígesre hangolva – a kvintésés-szekvenciára felfűzött dús későromantikus-századfordulós harmonizálás ugyanakkor idegen a melódiától.

7. kotta. „Áll előttem egy virágszál” – Weiner Leó feldolgozása (*Magyar népi muzsika*, 1954)

41 Ezt a darabot Weiner utóbb a *Magyar gyermek- és népdalok* (1955) 8. számaként zenekarra is átültette.

Attól a melódiától, amelynek izgalmas utóélet jutott: a következő évtizedekben a Szabolcsi által megváltoztatott záróssorral folklorizálódott, s eredeti kíséretét levette mint további feldolgozásokat ihlető virágéneké vált rendkívül népszerűvé – vagyis szerzője borúlátó jóslatát beteljesítve „tovább terjedt a gazdátlaná-válás útján”.⁴²

A harmadik példa a Szabolcsi-kiadvány címadó dala, az *Apollo és Diána*. Erről a következőket jegyezte meg a zenetudós: „az Apolló és Diána egy Seprődi János gyűjteményéből előkerült töredéknek önkényes továbbszövegesítéséből” jött létre.⁴³

75

MINAPOS PALLÓ DÉJUSBÁN

Tempo giusto $\text{♩} = 84$

Mi-na-pos pal-ló dé-jus-bán, Dé-ján-ná-hoz in-du-lánk.

Mi-kor o-da-ju-tá-nak Nagy fá-rad-tan, bá-gyad-tan,

Tér-gyet, fe-jet haj-tá-nak, Tisz-te-let-ből, be-csü-let-ből

Ke-zet fo-gá-nak. No, te Dé-nes, ki vol-tál,
Ki-ért hó-tig bán-kód-tál,

Bá-na-ti-dat el-fe-lejtsd, Vig-ö-rö-möt ejts!

8. kotta. „Minapos palló déjusbán” – Seprődi János gyűjtése

Seprődi gyűjtésének jegyzete a következőket közli:

Kibéd, 1908. III. 4. Özv. Seprődi Jánosné. – Az énekes egy évvel előbb „Kicsi dobos hova mész” dallamára énekelte ezt a szöveget, s fonográfra is aszerint vettem fel: 1907. II. 12. Erd. Múz. Phon. II. 6. sz. Később eszébe jutott ez a dallam, amely valószínűleg eredeti, saját dallama a szövegnek. Sem a szöveg, sem a dallam nem népi eredetű. – A 2. szakaszból nyilván hiányzik egy sor, s az első szakasz szövege kétségtelenül így hangzott eredetileg:

42 Jó példa erre a *Virágének* című hanglemezen (Hungaroton LPX 18015, 1971) rögzített Béres Ferenc-interpretáció, amelyen a Szabolcsi-féle dallamalakhoz Kecskés András gazdagon díszített lantkísérete társul.

43 Szabolcsi: *Néhány dal-hamisítványról*, 30.

Minap Apollo Delosban
 Dianához indula.
 Mikor oda eljuta,
 Nagy fáradtan, bágyadtan
 Térgyvet, fejet hajtának stb.⁴⁴

A Seprődi népzenei gyűjtését sajtó alá rendező Almási István ehhez még hozzát teszi, hogy Seprődi „a dallamot a¹ záróhanggal, három kereszt előjegyzéssel (ill. az EM. 244. sz. kéziratban b¹ záróhanggal és két b előjegyzéssel) írta le.”⁴⁵

Az *Uj Idők* 1935-ös évfolyamának 2. számában közzétett Szabolcsi-feldolgozás jegyzete élénk színekkel festi meg a dal történelmi hátterét:

A magyar rokokó különös pompájú virágoskertje a köztudatban csak Csokonai Vitéz Mihály és legfeljebb még Amadé László zengőbongó verseiből ismeretes. De Amadénak és Csokonainak elődei is voltak. Diákos vagy egyenesen diákpoéták, akik kollégiumi szobákban, latin versek skandalása közben, néha magyar énekekre is rágyújtottak, magyar dalokra, melyekben a falusi népdal visszhangzott, de amelyekbe csodálatos módon belesettenkedtek az iskolában tanult mitológia görög-latin hősei és hősnői is, az Apollók és Diánák. Az ilyen dal, ha igazán sikerült, nem maradt meg a kollégium falai között, hanem kirepült szerte az országba és itt-ott még az egyszerű falusi nép is megtanulta. Így történt, hogy Seprődi Jánosnak, a kiváló erdélyi népdalgyűjtőnek és zenetudósnak édesanyja ezelőtt vagy húsz évvel még ilyenfajta furcsa szövegre emlékezett: „*Minapos palló déjusbán déjánához indulánk...*” Szinte csak véletlenül derült ki, hogy itt bizony valami régi diákos emlékről van szó, valami Apollóról, aki minap Déloszból Dianához indula... A szöveget 18. századi diákos töredékek alapján foltozhatta össze Szabolcsi Bence, maga a dallam, melyet egyszerű kísérettel látott el, mint köszöntőversek melódiaja, ma is népszerű még a Székelyföldön.⁴⁶

A kommentár arra enged következtetni, hogy ebben az esetben Szabolcsi inkább a szöveggel, s kevésbé a dallammal foglalkozott, s az általa akkor már áttanulmányozott melodiáriumok (az 1929-ben a *Zenei Szemlé*ben megjelent „A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje” című dolgozatot rendkívül alapos forráskutatás előzte meg) diákos stílusában írta meg a három rövid strófát:

Apollo, hogy Délusból	Gyöngy Diannám, kegyesem,
Diannához járula,	Piros rózsám, kedvesem,
Térdet, fejet hajta néki	Légy a párom, szép virágom,
S eképpen szóla:	Szerelmetesem.

Apollo míg így beszélt,
 Rávetette a szemét,
 S lám, Dianna – Éva lánya –
 Elmosolyodék.

44 *Seprődi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése*. Szerk. Benkő András és Almási István. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1974, 382–383.

45 Uott, 383.

46 [Szerző nélk.:] „Apollo és Diána”, *Uj Idők* XLI/2. (1935 Vízkereszt), 72. Apolló és Diána mitológiai párosa ugyanakkor már 1925-ben felbukkan egy Kodály dalairól írott recenzióban; Szabolcsi Bence: „A magyar ének tavasza”, *Világ* XVI/76. (1925. április 3.), 11–12., ide: 11.

A szöveg persze Balassi-parafrázis: a „Hogy Júliára találá” utolsó versszakából kölcsönöz motívumokat:

Júliámra hogy találék,
Örömben így köszénék,
Térdet-fejet neki hajték,
Kin ő csak elmosolyodék.

A kis versremeklés mellett azonban a dallam sem kevésbé érdekes! Összehasonlítva a Seprődi-gyűjtés közlésével jól látszik, hogy a jellemzően kétütemes egységekből álló anyagból Szabolcsi kecsesen arányos, zenei mondatba rendezett, gáláns melódiát formált, kétszer ismételve-variálva annak zárómotívumát.

Az A-dúr alaphangnemű dalt ezúttal négyütemes, a bécsi klasszika standard kadenciájának harmóniai menetét követő zongora-előjáték vezet be. A nyitóütem jobbkéz-szólamában az első dallamsor első három hangjának tükörfordítását (a–e–cisz ↔ a–cisz–e) helyezi el Szabolcsi, majd szekvenciázva továbbszövi a kis motívumot. Az énekes szólamát a jobb kézben követő-erősítő zongoraszólam mozgási energiáját a bal kéz folyamatos nyolcadai biztosítják. Figyelemre méltó egyes for-

The image shows a page of a musical score. At the top, it is marked "Allegretto grazioso". The score is in A major (two sharps) and 2/4 time. It consists of a vocal line and a piano accompaniment. The lyrics are: "A-pol-lo, hogy Dé-lus-ból Di-an-ná-hoz já-ru-la, Térdet, fe-jet haj-ta né-ki Se-képpen szó-la, E-kép-pen szó-la, E-kép-pen szó-la:". There are "rit." markings above and below the piano part in the third system. The piano part features a steady eighth-note accompaniment in the left hand and a more active melody in the right hand.

9. kotta. Apollo és Diána – Szabolcsi Bence feldolgozása (Apollo és Diána, 1966)

dulatok választékos kidolgozása: például a 8. ütemben a második nyolcad harmonizálása érzelmi pluszt ad a 6. ütem analóg helyének, de említhetők a 12. és a 14. ütemeknek az előjátékra visszakacsintó zongorás közbeszúrásai (9. kotta).

Az előző esethez hasonlóan ez a dallam sem kerülhette el sorsát: önálló életre kelt, és újabb átdolgozások tárgyává vált. Érdekesség, hogy néhol a záróütem nyilvánvalóan Szabolcsi által beiktatott kis cisz-előkéje is kanonizálódott ezekben a verziókban.⁴⁷

Az eset végső tanulságait levonva újra fel kell tenni a kérdést: mi vette rá Szabolcsit ezeknek a daloknak, közöttük a hamisítványoknak a megalkotására, publikálására az *Uj Idők* hasábjain, majd újraközlésére az *Apollo és Diána*-kötetben? Talán nem délibáb Kodály alakjának felbukkanása az ügy hátterében. A *Világ* 1925. március 31-i számában, egy április 2-án megrendezett hangverseny előzeteseként jelent meg „A háromszázéves magyar műdalokról” című nyilatkozata, amelyben a következőket mondta:

Ma is vannak dalok, amelyek a magyar társadalom valamennyi osztályában ismeretesek, annál inkább lehetett ez régen, amikor a társadalmi tagozódás, műveltségbeli eltolódás kisebb volt. Bizonyítja ezt ama körülmény is, hogy a XVI–XVIII. századbeli magyar líra egyes töredékei fennmaradtak a nép közt is. Balassa Bálint és Amadé képezik e korszak határoszlopait, közöttük azonban számos nagytehetségű, ismeretlen dalköltő működött. Ezt a költészetet – jóllehet ez a magyar költészetnek azóta utol nem ért fénykorát jelenti – ma alig ismeri az olvasóközönség, mert nincs újabb kiadások által eléggé hozzáférhetővé téve. Sőt, egy része még egyáltalában kiadatlan. Még kevesebbet tudunk a versekhez tartozó dallamokról, bár bizonyos, hogy legnagyobb részüket énekelték. Mert – ha a szöveget föl is jegyezte valami katona, vagy dalkedvelő diák – 1800 előtti dallamföljegyzéseink száma mindössze egy tucatra rúg, ám ezek leírása is oly hiányos, hogy semmi fogalmat sem szerezhetünk a dallam eredeti hangzásáról. Ennek az az oka, hogy egyetlen dallam sem maradt fenn olyan kéz leírásában, mely kora zenekultúrájának teljesen birtokában lett volna.⁴⁸

Ezek a mondatok mintha kutatási tervet fogalmaznának meg a magyar zene-tudomány, konkrétan Szabolcsi Bence számára. A *Daloskertről* adott megsemmisítő bírálat ismeretében pedig elképzelhető, hogy a mester egy idő után nemcsak tudományos, de a magyar dallamanyaggal való zeneszerzői foglalkozásra is ösztönözte tanítványát. Jól körülhatárolható céllal: amíg ő – Bartókkal, Lajthával vállvetve – a maga művészi igényű, hangversenyekre szánt népdalfeldolgozásain dolgozott, Szabolcsira a nagyközönség házi használatára való, egyszerűbb dalsorozat kidolgozását bízta, aki a joggal kritizált Kernnél összehasonlíthatatlanul magasabb színvonalon oldotta meg a rá kirótt feladatot. (Olyannyira, hogy művei végül pódiumképesnek bizonyultak.) A *Magyar népzene* és az *Apollo és Diána* kötet-

47 A Szabolcsi-dallam új kísérettel hallható például a *Virágénekek* című lemezen (Qualiton LPK MD 10023, 1959) Török Erzsébet, Jeney Zoltán és Sebestyén János előadásában, illetve Hacki Tamás és az Ex-Antiquis Együttes *Régi magyar táncok* című lemezén (Hungaroton EP 27423, 1971).

48 Kodály Zoltán: „A háromszázéves magyar műdalokról”. In: Kodály Zoltán: *Visszatekintés. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok*, III. Szerk. Bónis Ferenc. Budapest, Zeneműkiadó, 1989, 18–19., ide: 18.

ben közzétett Szabolcsi-feldolgozások egymást kiegészítő funkciójának feltételezését erősíti, hogy a két sorozat között nincs tartalmi átfedés – a zenetudós erre feltehetően már a kezdetektől gondosan ügyelt. Közös bennük ugyanakkor, hogy a népzene mellett a magyar zenetörténet tágabb horizontjának bemutatására törekedtek: a *Magyar népzene* a VI. *Katonadalok* és a VII. *Régi harcokról* kötetekkel, az *Apollo és Diána* pedig célzottan több történelmi korszakból válogatott repertóár közlésével.⁴⁹ Végül nem tűnik az sem véletlennek, hogy a *Magyar Népzene* 11. kötetének 1964-es dátuma egybeesik az *Apollo és Diána* előszavának „Budapest, 1964 tavaszán” datálásával (jóllehet a kiadvány két évvel később jelent meg). Mintha az évtizedekkel korábban közösen elkezdett vállalkozást lezárva Kodály és Szabolcsi egyszerre tennének pontot a magyar népdal és a történelmi dalrepertóár ének-zongorás feldolgozásának munkálatai végére.

Az *Apollo és Diána* publikálása mögött mindezek mellett a népszerűségét tovább őrző *Dalokkert* harmadik kiadása is joggal vélelmezhető, amely Ádám Jenő revíziójával 1955-ben jelent meg.⁵⁰ Ádám számos helyen változtatott az ének- és a zongoraszólamokon: ezek a korrekciók a dallamok javított közlésén túl mindenekelőtt a Kodály által kifogásolt harmonizálást érintették, az iskolásan szögletes bécsi klasszikus akkordkapcsolatokat sok helyütt modális fordulatokkal kiváltva. A kiadvány eredendő gyengeségein azonban ez a beavatkozás nem segíthetett – a *Dalokkert*tel szemben így minden bizonnyal a valódi minőség demonstrálásának feladatát szánták a Szabolcsi-kiadványnak, amely praktikusán összegyűjtötte az *Uj Idők* lapszámaiban napvilágot látott, az 1960-as években nyilván már nehezen hozzáférhető darabokat.

A zenetudós feltehetően örömmel vállalkozott erre a misszióra, amely személyes motivációival is egybevágott: egy valaha létezett, varázslatos magyar világ feltámasztásának és megismertetésének szándéka erősen munkált benne. Lelkesedése olykor túlzásokra ragadtatta, ahogyan arra Wilhelm András merész hangú, megjelenése után kisebb vitát provokáló cikke rámutatott:

Nehezebb számot vetni azokkal a tanulmányokkal, amelyek következtetéseit szívesen hasznosítaná ugyan a mai tudomány, hiszen a bennük fölvetett (megkockáztatott, kimondott) összefüggéseket szépnek, gondolatébresztőnek, hasznosnak ítélné, ám éppen a bizonyító dokumentációban, sőt a kiindulásul választott adatokban mára nyilvánvaló tévedéseket, akkor még nem sejtett, mára bizonyítottan hamisítványokat találunk, vagy olyan argumentumokat, amelyekről azóta a mikrofilológia bizonyította, hogy más kontextusba tartoznak, s ebben az összefüggésben nem használhatók. ([...] bizonyos magyar zenetörténeti példák⁵¹ Szabolcsi volt kénytelen megírni, hogy maga készítette konfabulációk, parafrázisok).⁵¹

49 Ezt a felosztást persze már *Az Uj Idők Nótáskönyve* is követte.

50 *Dalokkert*, az Ádám Jenő által átdolgozott, 3. kiad. Az eredeti szerzőpárosból már csak Molnár Imre élt, a Kern-féle letétek átdolgozása nyilván az ő beleegyezésével történt.

51 Wilhelm András: „Prolegomena Szabolcsi újraolvasásához”, *Holmi* XI/9. (1999. szeptember), 1100–1108. Jelen ismereteim szerint ez az írás az egyedüli a szakirodalomban, amely egyáltalán megemlíti a dalhamisítványok létezését. Kroó György nagymonográfiája például egyetlen szót sem ejt róluk.

Szabolcsi tudományos munkásságának megítélése nem tartozik jelen tanulmány feladatai közé. Ami a dalokat illeti: a *Daloskertről* szóló recenziója idézett részletében markáns különbséget tett a tudományos közlés és a népszerűsítő funkció között, az utóbbi kapcsán megengedve a dallamoknak a befogadhatóságot szolgáló, kisebb mértékű átigazítását. Tény azonban, hogy ez a határvonal meglehetősen képlékeny: bár hangsúlyozta, hogy a melódiák karakteres vonásain nem szabad változtatni, az idézett példák épp arról tanúskodtak, hogy ezt a kitétel sem tartotta magára nézve minden esetben kötelezőnek. A tudós objektív és a feldolgozó-népszerűsítő szubjektív álláspontjának ütközését „A ’szent’ zenetörténet és zsoldosai” című tanulmányának e passzusa segít értelmezni:

Csakhogy ez a nagy, nyugalmas történetlátás, ez az egész „szent zenetörténet”: hazugság. Hazugság, mert minden élet lényegét tagadja: az akaratot, a mozgatóerőt, generációknak azt a jogát, hogy új szemmel álljanak a világ elébe, hogy válasszanak, ítéljenek és teremtsenek. Hazugság, mert az új generációknak teremteniök kell; a teremtés pedig mindenekelőtt akaratot és állásfoglalást, tehát elfogultságot jelent. Ha ez a „szent” zenetörténet ránehezül valamelyik nemzedékre, vagy a gerinctelen puhányok vagy az epigonok generációját neveli belőle. Mert a folytatás gondolatát sem tudja megtermékenyíteni; valamely nagy tettnek folytatójává lenni nem annyit jelent: másold szolgálai módon az egyszer már létrejött értéket, – hanem ezt: építs a világhoz új értéket, ugyanolyan bátorsággal, mint amilyennel annak idején az előtted járó gondolat megszületett.⁵²

A teremtés ezúttal az értéknek elismert történeti dalrepertoár feldolgozását és annak továbbépítését, vagyis meglévő dalok kiegészítését, esetlegesen új dalok létrehozását jelenthette. Ismét csak Kodály példáját követve, aki idézett 1925-ös nyilatkozatában így fogalmazott:

Legközelebbi hangversenym műsorán Balassa, Amadé egy-egy, és több ismeretlen szerző verse szerepel, melyek tehát nem a népköltés, hanem a XVI–XVIII. század műköltészetének nyelvén íródtak. Természetes, hogy e szövegek nagyon megkoptak, rendszerint csak egy-két versszak maradt meg a nép emlékezetében, ezért hangversenyelőadás céljára ki kellett őket egészítenem a fennmaradt teljesebb változatokból.⁵³

A mesternek a szöveget érintő eljárása minden bizonnyal felmentést adott a tanítványnak a hasonló esetekre nézve, az anyag kreatív kezelésének elvét pedig könnyen ki lehetett terjeszteni a bizonytalan forráshelyzettel rendelkező dallamokra is⁵⁴ – e tekintetben a magyar népzene egyik alapvonása, a dallamok és szövegek variábilis jellege fontos argumentum lehetett az újabb változatok létrehozásának indoklásában. A szükséges döntések meghozatalában az is bátoríthatta Szabolcsit, hogy magát soha nem tételezte zeneszerzőként: Bartók és Kodály

52 Szabolcsi Bence: „A ’szent’ zenetörténet és zsoldosai”. In: *Szabolcsi Bence válogatott írásai*. Szerk: Wilhelm András. Budapest. Typotex, 2003, 58–61., ide: 59.

53 Kodály: *A háromszázéves magyar műdalokról*, 19.

54 Kodály maga is eszközölt kisebb-nagyobb változtatásokat az általa feldolgozott történeti dallamokban, például a genfi zsoltárokra épülő kórusműveiben. Vö. Arany János: „Kodály Zoltán genfi zsoltárai. Református énekek egy katolikus zeneszerző műhelyéből”, *A Magyar Kodály Társaság hírei* XXXIV/2. (2013. június), 25–31.

népdalfeldolgozásaitól eltérően műveit nyilvánvalóan nem tekintette autonóm, magasrendű kompozícióknak. Ahogyan írta: a dalok egy része, benne a hamisítványokkal „sem remekműnek, sem hiteles forrásközlésnek nem számíthatott”. Szóhasználata tovább erősíti ezt az ítéletet: a „pávatollak”, „talmi dalok”, „utánzatok, pótszerek, művégtagok”, „tarka-barka táncmuzsika”, „apróságok”, „szerény, de buzgó segéd munkások” kitételek bagatellizálják a kis darabokat, egyaránt kivonva őket a tudományos adatközléstől elvárható objektivitás követelménye és a művészi zene iránt támasztott magasrendű minőség elvárása alól. Mintegy a populáris zene kategóriájába utalván őket: ez egyébként egybevág a régi magyar dal-költészet népszerűsítésének eredendő céljával, amelyet még a szerzőt is meglepő sikerrel értek el a feldolgozások. A tudományos munkákban fellelhető, esetlegesen tudatos dezinformációk más lapra tartoznak: dalai kapcsán Szabolcsi alighanem azzal is igazolva látta magát, hogy egyfelől több alkalommal nyilvánosan feltárta a hamisítások tényét, másfelől – némi pátosszal – magasabb cél inspirálta e „kontaminációk és koholmányok” létrehozását: a magyar zene ügyének áldozatos szolgálata.

Az utókor pedig bizonyonnan elnéző lehet e „fiatalkori vétkekkel” szemben, ha azok az anyag ilyen alapos ismeretére támaszkodnak, ilyen zeneszerzői színvonalat mutatnak, és nem utolsósorban – ilyen szépek.

IRODALOMJEGYZÉK

- Arany János: „Kodály Zoltán genfi zsolttárai. Református énekek egy katolikus zeneszerző műhelyéből”, *A Magyar Kodály Társaság hírei* XXXIV/2. (2013. június), 25–31.
- A régi magyar költészet remekei a legrégebbi időktől* Kisfaludy Károlyig. Szerk. Endrei Zalán. Budapest: Beer E. és Társa, 1903.
- Az Új Idők Nótáskönyve*. Szerk. Fodor Gyula. Budapest: Singer és Wolfner Rt., 1933.
- Bónis Ferenc: „Szabolcsi Bence lipcsei levelei Kodályhoz”. In: *Kodály Zoltán és Szabolcsi Bence emlékezete*. Szerk. Bónis Ferenc. Kecskemét: Kodály Intézet, 1992, 244–304.
- Dalokkert*. Négy évszázad dalterméséből összeválogatta és magyarázó jegyzetekkel kísérte Molnár Imre; énekszóra zongorakísérettel feldolg. Kern Aurél. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1927. Második kiadás: 1938; harmadik kiadás: Ádám Jenő átdolg., Budapest: Editio Musica, 1955.
- Kodály Zoltán: „A háromszázéves magyar műdalokról”. In: *Kodály Zoltán: Visszatekintés. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok*, III. Szerk. Bónis Ferenc. Budapest, Zeneműkiadó, 1989, 18–19.
- Kodály Zoltán: *Közélet, vallomások, zeneélet*. Szerk. Vargyas Lajos. Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1989, 329.
- Kodály Zoltán: *Magyar zene, magyar nyelv, magyar vers*. Szerk. Vargyas Lajos. Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1993, 263.
- Kodály Zoltán és az Universal Edition levélváltása 1918–1929*. Szerk. Bónis Ferenc. Budapest: Balassi Kiadó–Kodály Zoltán Emlékmúzeum és Archívum, 2017, 57–60.
- Króó György: *Szabolcsi Bence*, I. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1994, 230.

- [m. i.]: „Basilides Mária hangversenye”, *Magyarság* XIV/238. (1933. október 19.), 11.
- Ötödfélszáz énekek. Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye. Szerk. Bartha Dénes és Kiss József. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1953, 434.
- Seprődi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése. Szerk. Benkő András és Almási István. Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1974, 382–383.
- Szabolcsi Bence: „A kurucvilág dalairól (I. közlemény)”, *Énekszó* IV/5. (1937. március 5.), 1–6.
- Szabolcsi Bence: „A kurucvilág dalairól (Második, befejező közlemény)”, *Énekszó* IV/6. (1937. május 1.), 421–425.
- Szabolcsi Bence: „A magyar ének tavasza”, *Világ* XVI/76. (1925. április 3.), 11–12., ide: 11.
- Szabolcsi Bence: *A magyar zene évszázadai*, I.: *A középkortól a XVII. századig*. Szerk. Bónis Ferenc. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1959.
- Szabolcsi Bence: *A magyar zene évszázadai*, II.: *XVIII–XIX. század*. Szerk. Bónis Ferenc. Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1961.
- Szabolcsi Bence: *A magyar zene története rövid összefoglalásban*. Budapest: Somló Béla Könyvkiadó, 1934.
- Szabolcsi Bence: *A magyar zenetörténet kézikönyve*. Budapest: Magyar Kórus, 1947.
- Szabolcsi Bence: „A régi magyar zenetörténet problémái”, *Budapesti Szemle* 197/570. (1924. december), 285–302.
- Szabolcsi Bence: „A 'szent' zenetörténet és zsoldosai”. In: *Szabolcsi Bence válogatott írásai*. Szerk. Wilhelm András. Budapest. Typotex, 2003, 58–61.
- Szabolcsi Bence: *A XVII. század magyar világi dallamai*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1950, 32–33.
- Szabolcsi Bence: „A XVIII. század magyar kollégiumi zenéje”. In: *A magyar zene évszázadai*, II., 5–119.
- Szabolcsi Bence: „Előszó”. In: uő: *Apollo és Diána – Régi magyar dalok és táncok énekhangra, zongorakísérettel könnyű letétben*. Budapest: Zeneműkiadó, 1966, 3.
- Szabolcsi Bence: „Daloskert”, *Zenei Szemle* XI/VI–VIII. (1927. április–május), 204–208.
- Szabolcsi Bence: „Kelet és Nyugat a magyar népzeneben”. In: *A magyar muzsika könyve*. Szerk. Molnár Imre Dr. Budapest: Merkantil Nyomda (Havas Ödön), 1936, 179–188.
- Szabolcsi Bence: „Néhány dal-hamisítványról”, *Új Zenei Szemle* V/5. (1954. május), 30.
- Szabolcsi Bence: *Népzene és történelem. Tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1954.
- Szabolcsi Bence: *Vers és dallam. Tizenöt tanulmány a magyar irodalom köréből*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959.
- [Szerző nélkül.]: „Apollo és Diána”, *Uj Idők* XLI/2. (1935 Vízkereszt), 72.
- [Szerző nélkül.]: „Basilides Mára dalestje”, *Magyar Hírlap* XLIII/239. (1933. október 20.), 8.
- Wilhelm András: „Prolegomena Szabolcsi újraolvasásához”, *Holmi* XI/9. (1999. szeptember), 1100–1108.

ABSTRACT

BALÁZS SZABÓ

APOLLO AND DIÁNA – BENCE SZABOLCSI'S EDITIONS OF OLD HUNGARIAN SONGS

One of the most significant Hungarian music historians of the 20th century, Bence Szabolcsi, who died half a century ago, is rightly considered to be of fundamental importance in Hungarian music history research: his books and his studies both short and long are still considered to be indispensable literature on the topics they address. From the 1930s onwards, the musicologist, who under Kodály's guidance pursued professional compositional studies, arranged and published a number of old Hungarian songs, which became known and popular with the wider public through performances by the renowned singers of the time, especially Mária Basilides. However, Szabolcsi later admitted that some of the songs were compilations written by himself. This paper traces this case, presenting the repertoire in the context of the collected volume of these songs entitled *Apollo and Diána*, published in 1966 by Editio Musica Budapest. It discusses the antecedents, context, reception and fascinating afterlife of Szabolcsi's arrangements.

Balázs Szabó studied musicology from 1995 to 2000 at the Liszt Academy, where he was awarded a doctorate with his dissertation *Forma és jelentés Bartók hegedűszonátáiban* (Form and meaning in Bartók's Violin Sonatas). His main areas of research are the music of Bartók and Kodály, Hungarian music history and protestant church music. Since 2002 he has been a lecturer and associate professor at the arts department of the Széchenyi István Egyetem (University) in Győr.